

**Eduskunnan
pankkivaltuusmiesten
kertomus
1988**

Helsinki 1989

SISÄLLYS

Sivu		Sivu
	SUOMEN PANKIN TOIMINTA	3
	Talouden kehitys vuonna 1988	3
	Keskuspankkipolitiikka	5
	Raha- ja valuuttakurssipolitiikka	5
	<i>Keskuspankkipolitiikan linja</i>	5
	<i>Markkinaoperaatiot ja kassavarantovelvoite</i>	5
	<i>Suomen Pankin hallinnolliset korot</i>	6
	<i>Pääomanliikkeet</i>	7
	<i>Pankkien luottokorot ja luotonanto</i>	8
	Rahoitusmarkkinat ja niiden sääntely	8
	<i>Rahoitusmarkkinoiden kehityksen</i> <i>pääpiirteet</i>	8
	<i>Valuutansääntelyyn lieventäminen</i>	8
	<i>Luottojen korkosidonnaisuudet</i>	9
	<i>Riskien seuranta</i>	9
	<i>Talletuspankkilainsäädännön uudistus</i>	10
	<i>Rahoitusvaateiden verokohtelu</i>	10
	<i>Muut lainsäädäntöhankkeet</i>	11
	Muu viranomaistoiminta	12
	<i>Järjestelyt maksusopimusmaiden kanssa</i>	12
	<i>Valuuttavaramon hoito</i>	12
	<i>Erityisrahoitusjärjestelyt ja suhdannepoliittiset</i> <i>erityistalletukset</i>	13
	<i>Erityisrahoitusjärjestelyt</i>	13
	<i>Suhdannepoliittiset erityistalletukset</i>	13
	<i>Joukkovelkakirjat</i>	14
	<i>Maksuvälinehuolto</i>	14
	Tilinpäätös	16
	<i>Tase ja tuloslaskelma</i>	16
	Tilinpäätöksen kommentit	19
	<i>Yleiset tilinpäätös- ja kirjausperiaatteet</i>	19
	<i>Taseen kommentit</i>	19
	<i>Tuloslaskelman kommentit</i>	21
	Tilinpäätöksen liitteet	22
	PANKKIVALTUUSMIESTEN KÄSITTELEMIÄ ASIOITA	25
	<i>Tilintarkastus</i>	25
	<i>Lainausliikkeen ja valuuttakaupan tarkastus</i>	25
	<i>Inventoinnit ja haarakonttorien tarkastukset</i>	25
	<i>Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967</i> <i>rahasto (Sitra)</i>	25
	<i>Kertomus E. J. Längmanin rahastojen</i> <i>toiminnasta</i>	25
	<i>Ehdotus laiksi Suomen Pankista</i>	26
	<i>Peruskoron muutoksia</i>	26
	<i>Valuuttaindeksin vaihtelualan laajentaminen</i>	27
	<i>Koronmaksu kansainvälisten järjestöjen tai</i> <i>kehitysluottolaitosten tileille</i>	27
	<i>Suomen Pankin ja Neuvostoliiton ulkomaan-</i> <i>talouspankin välisen pankkisopimuksen</i> <i>muuttaminen</i>	27
	<i>Kassavarantojärjestelmän uudistaminen</i>	28
	<i>Suomen Pankin haarakonttorit</i>	28
	<i>Viran- ja toimenhaltijoiden palkkaus</i>	28
	<i>Kiinteistön myynti</i>	28
	<i>Tonttien Snellmaninkatu 19—23 (Helsinki)</i> <i>rakentaminen</i>	29
	<i>Osakkeiden ostoja</i>	29
	<i>Johtokunta</i>	29
	<i>Haarakonttorien valvojat</i>	29
	<i>Pankkivaltuusmiehet</i>	30
	<i>Tilintarkastajat</i>	30

ISSN 0356-0449

Helsinki 1989. Valtion painatuskeskus

SUOMEN PANKIN TOIMINTA

Nopea taloudellinen kasvu ja pyrkimykset sen mukanaan tuomien tasapainottomuuksien lieventämiseen olivat Suomen Pankin 177. toimintavuotta hallitsevia piirteitä. Kasvu nojasi suurelta osin kotimaiseen kysyntään ja johti siten vaihtotaseen vajeen syventymiseen sekä vaikeuksiin hallita palkkojen ja hintojen nousua. Suomen Pankki pyrki rajoittamaan kotimaista kysyntää pitämällä valuutta-indeksin vahvana ja korot mahdollisimman korkeina aiheuttamatta kohtuutonta pääomantuontia.

Rahoitusympäristön muuttuminen jatkui nopeana, ja etenkin markkinoiden kansainvälinen yhdentymisen eteni. Integraation myötä rahapolitiikan mahdollisuudet kotimaisen taloudellisen kehityksen ohjaamiseen vähenivät edelleen, sillä vakaan valuuttakurssin oloissa pääomanliikkeiden herkkyys rajoittaa korkopolitiikan liikkumavaraa. Pankkien luotonanto, jota lisäsi myös patoutuneen luotonkysynnän purkautuminen pitkän säännöstelykauden jälkeen, kasvoi vuoden 1988 aikana nopeammin kuin talouden tasapainon kannalta olisi ollut suotavaa.

Myös rahoitusmarkkinalainsäädännön laaja- ja uudistushankkeita jatkettiin vuonna 1988. Osana verouudistusta kehitettiin pääomatulojen ja korkovähennysten verokohtelua.

Talouden kehitys vuonna 1988

Kansainvälisessä taloudessa vuosi 1988 oli voimakkaan kasvun aikaa huolimatta odotuksista, joita pörssikurssien jyrkkä lasku lokakuussa 1987 oli synnyttänyt. Läntisten teollisuusmaiden kokonaistuotanto kasvoi 4 % ja maailmankauppa 9 %. Taloudellista kasvua tukivat alhainen öljyn hinta ja suurten teollisuusmaiden pidättäminen sekä finanssipolitiikan että pitkään myös rahapolitiikan tiukentamisesta. Länsi-Euroopassa talouskasvu nopeutui ja oli keskimäärin 3 ½ %.

Kansainvälisen talouden nopea kasvu voimisti vuoden mittaan raaka-aineiden ja muiden tuotantopanosten hintojen nousua. Merkittävien poikkeus oli öljyn hinta, joka joulukuuhun saakka edelleen aleni. Kuluttajahinnat nousivat OECD-maissa keskimäärin runsaat 4 %, ja vuoden lopulla 12 kuukauden nousuvauhti oli noin 4 ½ %. Inflaation nopeutuminen johti kesällä rahapolitiikan otteen tiukentamiseen useissa maissa ja tämän seurauksena kansainvälisten korkojen nousuun vuoden jälkipuoliskolla.

Suomessa talouden voimakas kasvu jatkui (taulukko 1). Kiinteät investoinnit lisääntyivät 9 %, ja sekä yksityisen että julkisen kulutuksen kasvu oli edelleen nopeaa. Bruttokansantuotteen kasvu ylsi 4.6 prosenttiin. Vuoden mittaan tuotantokapeikat yleistyivät, ja talouden ylikuumenemisen merkit lisääntyivät. Myös työttömyysaste aleni, mutta erot kysynnän ja tarjonnan alueellisessa ja ammatillisessa rakenteessa estivät työllisyyden merkittävää lisääntymisen.

Lännenviennin määrä kasvoi noin 5 % eli hieman markkinoiden kasvua vähemmän. Idänviennin määrä pysyi ennallaan, mikä osaltaan johtui Suomen ja Neuvostoliiton välisessä kaupassa sovitusta vientiluottojärjestelystä. Tuotantokapasiteetin riittämättömyys ja kysynnän rakenne nostivat tuonnin määrän kasvun 10 prosenttiin.

Tavaroiden viennin yksikköarvoindeksi nousi keskimäärin runsaat 5 %. Kun tuontihinnat kääntyivät nousuun vasta vuoden lopulla, vaihtosuhte parantui 3 %. Jo kolmantena peräkkäisenä vuotena vaihtosuhteen muutos lisäsi tuntuvasti kansantalouden käytettävissä olevaa reaalitytöä.

Usean vuoden ajan kotimaisen kysynnän vetämänä jatkunut kasvu johti vaihtotaseen vajeen syvenemiseen 12.6 mrd. markkaan. Tavaroiden ja palvelusten tase heikkeni 2.6 mrd. markkaa edellisvuodesta. Osaltaan vaihtota-

Taulukko 1. Kotimainen kehitys

	1978—1987 keskimäärin	1985	1986	1987	1988 ¹
		määrän muutos %			
Vienti.....	3.8	1.2	1.3	1.7	4.2
Yksityiset investoinnit	2.6	3.0	—0.4	4.0	9.9
Yksityinen kulutus.....	3.2	3.2	4.1	5.1	5.0
Kotimainen kokonaiskysyntä	3.5	5.1	2.8	5.9	6.3
— siitä julkinen	3.8	4.7	3.2	4.7	3.2
Tuonti.....	3.8	6.8	3.1	9.0	10.1
BKT.....	3.5	3.5	2.3	3.8	4.6
		muutos %			
Ansiotaso	10.0	8.4	7.0	7.1	8.8
Vientihinnat, tavarat	6.7	2.9	—2.3	2.2	5.2
Tuontihinnat, tavarat.....	6.5	3.0	—9.9	—2.0	2.1
Vaihtosuhte, tavarat ja palvelukset	—0.4	—0.2	4.6	2.3	3.0
Kuluttajahinnat	8.2	5.9	3.6	3.7	5.1
— joulukuu—joulukuu	4.9	3.4	3.6	6.5
Työttömyysaste, %	5.8	5.0	5.3	5.1	4.6
		mrd. mk			
Vaihtotase	—4.5	—3.8	—8.5	—12.6
— sidottu.....	..	2.4	5.9	2.5	4.2
— vaihdettava	—6.9	—9.7	—11.0	—16.8
Valtion nettorahoitusasema.....	..	—3.4	—1.3	—4.3	0.4 ²

¹ Ennakoarvio tammikuussa 1989.

² Pl. vuonna 1988 perustetun ydinjäterahaston lainananto.

seen vajetta suurensi myös ulkomaisen velan korkojen lisäys. Vaihtotaseen heikkeneminen oli erityisen huolestuttavaa sen vuoksi, että se ajoittui kansainvälisen korkeasuhdanteen aikaan.

Voimakas kotimainen kysyntä vaikeutti pyrkimyksiä hillitä palkkojen ja hintojen nousua. Palkkojen nousu nopeutui selvästi kevään liittokohtaisen sopimuskierron tuloksena. Samoin kuluttajahintojen kohoaminen ylitti jälleen kilpailijamaiden inflaation. Erityisesti asuntomarkkinoilla voimakas kysyntä johti hintojen nopeaan nousuun.

Hallitus oli kiristänyt finanssipolitiikkaa syksyllä 1987 laatiessaan seuraavan vuoden budjettia. Veroasteikkojen inflaatiotarkistukset oli tehty vain osittaisina, joten vuoden 1988 tuloverotus tiukentui. Lisäksi vuoden 1988 keväällä nostettiin eräitä välillisiä veroja ja hintoja yksityisen kulutuksen rajoittamiseksi. Välillisten verojen sekä tariffien ja maksujen korotukset lisäsivät kuluttajahintojen nousua vuoden aikana lähes 2 prosenttiyksikköä. Finanssi-

politiikan aktiivinen kiristäminen jäi kuitenkin kysyntätilanteeseen nähden vähäiseksi; verotulojen kasvu oli suurelta osin seurausta talouden voimakkaasta kasvusta ja kiihtyneestä inflaatiosta. Tehokas vaikuttaminen kysyntään olisi vaatinut myös julkisten menojen kehitykseen puuttumista.

Työmarkkinoilla syntyi loppukesällä inflatoristen palkkasopimusten jälkeen valmiutta tapainnottaviin toimiin. Syksyn 1988 budjettiratkaisujen yhteydessä hallitus sopi etujärjestöjen kanssa työkustannusten ja hintojen vakauttamissuorituksista. Tähän sopimukseen kytkettiin myös vuoden 1989 alusta käynnistyvä verouudistus erityisesti palkansaajien verotukseen liittyviltä osiltaan. Vakautusratkaisulla pyrittiin estämään sekä verouudistukseen liittyvien verokevennysten että korkeiden nimellispalkkojen korotusten toteutuminen yhtä aikaa. Lisäksi Suomen Pankki ilmoitti vakautussuositukseen liittyen olevansa valmis alentamaan peruskorkoa sillä edellytyksellä, että suositus tulee riittävän laajasti omaksutuksi.

Syksyn aikana valtaosa järjestöistä sopi suosituksen mukaiset palkkasopimukset voimassa olevan, helmikuun loppuun 1990 ulottuvan kaksivuotisen tulosopimuksen jälkimmäiselle sopimusvuodelle. Kaikkiaan vakautusratkaisun piiriin tuli lähes kolme neljäsosaa palkansaajista.

Verouudistus ja vakautusratkaisu kavensivat finanssipolitiikan liikkumavaraa erityisesti vuotta 1989 ajatellen. Hallitus joutui mitoittamaan vuoden 1989 budjetin jossain määrin ekspansiviseksi, vaikka talouspoliittiset näkökohdat muutoin olisivat edellyttäneet pikeminkin kiristämistä.

Keskuspankkipolitiikka

Raha- ja valuuttakurssipolitiikka

Keskuspankkipolitiikan linja

Suomen Pankin tavoitteena oli osaltaan hillitä kysynnän kasvua ja siten jarruttaa vaihtotaseen vajeen syventymistä ja kustannustason nousua. Keskuspankkipolitiikan lähtökohdaksi jouduttiin ottamaan, että tiukentamisesta huolimatta finanssipolitiikka ei rajoittaisi riittävästi kotimaista kysyntää vuonna 1988. Vuoden kuluessa kotimainen kysyntä osoittautui ennakoituakin voimakkaammaksi, joten tarve kiireään keskuspankkipolitiikan linjaan vielä korostui.

Kysynnän hillitsemiseksi korkotaso pyrittiin pitämään mahdollisimman korkeana. Lyhytaikaisten korkojen ohjailu Suomen Pankin osallistumisella kotimaisille rahamarkkinoille ja valuuttamarkkinoille sekä peruskorkopolitiikka olivat keskeisissä osissa muotoiltaessa rahapolitiikan linjaa kuluneena vuotena. Korkopolitiikan mahdollisuuksia kuitenkin rajoitti se, että pääomanliikkeet reagoivat herkästi markan ja ulkomaisten valuuttojen välisiin korkoeroihin. Rahoitusmarkkinoiden kansainvälistymisen edetessä Suomen omaksuma kiinteän valuuttakurssin politiikka rajasi entistä selvemmin kotimaisen talouspolitiikan liikkumavaran. Rahapolitiikan kannalta tämä merkitsi, että mahdollisuudet aktiiviseen kysynnän säätelyyn tähtäävään korkopolitiikkaan olivat niukat, vaikka korkotason muutokset tapahtuivatkin aiempaa joustavammin.

Vakaan valuuttakurssin linja nähtiin välttämättömäksi, jotta kotimainen kustannuskehitys pystyttäisiin pitkällä aikavälillä pitämään

maltillisena. Rahapolitiikan vaikutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi valuuttaindeksin vaihteluväliä lisättiin marraskuussa noin 4.5 prosentista noin 6 prosenttiin. Tämä lisäsi jossain määrin pääomanliikkeisiin liittyvää riskiä ja vähensi valuuttaliikkeiden korkoherkkyyttä.

Markkinaoperaatiot ja kassavarantovelvoite

Vuoden alkukuukausina raha- ja valuuttamarkkinoilla jatkuivat jo edellisenä vuonna vallinneet kehityssuunnat. Kotimaisten ja kansainvälisten korkojen välinen ero oli suhteellisen suuri ottaen huomioon, että markan vahvuuteen luotettiin yleisesti. Korkeeron johdosta ulkomaista pääomaa tuotiin runsaasti maahan, ja tämä pyrki vahvistamaan markan ulkoista arvoa. Suomen Pankki antoi indeksin vahvistua lähelle sallitun vaihteluvälin alarajaa. Kurssin vahvistumisen jarruttamiseksi pankki kuitenkin osti valuuttaa yli 5 mrd. markan arvosta ensimmäisen vuosipuoliskon aikana.

Valuutan ostot kasvattivat valuuttavarantoa ja lisäsivät maksuvalmiutta kotimaisilla rahamarkkinoilla. Hillitäkseen rahamarkkinoiden keventymistä Suomen Pankki satoi ylimääräisiä varoja markkinoilta sijoitustodistuskaupeilla ja keräämällä pankeilta kassavarantotalletuksia. Huhtikuun loppuun mennessä sijoitustodistuksia myytiin nettomääräisesti (ml. eräänntyneiden kauppajen vaikutus) noin 3.4 mrd. markan arvosta. Suomen Pankin sijoitustodistusvelka oli huhtikuun lopussa suurimmillaan, runsaat 8 mrd. markkaa. Kassavarantovelvoite korotettiin toukokuuhun mennessä 7.0 prosenttiin vuoden alun 4.9 prosentista.

Kesäkuussa kotimaisten ja kansainvälisten korkojen välisen eron sallittiin kaventua selvästi. Suomen Pankki vähensi sijoitustodistusten myyntejä, vaikka kansainvälinen korkotaso kääntyi nousuun. Korkeeroa supistamalla hallittiin pysäyttää valuuttavarannon kasvu.

Korkeeron kaventuminen ja valuuttamääräisten notariaattiluottojen kieltäminen (ks. s. 9) vähensivät pääomantuontia Suomeen kesällä. Samalla valuuttaindeksi hieman heikkeni, ja Suomen Pankki myi valuuttaa jonkin verran. Vaikka kotimainen korkotaso kääntyi heinäkuussa uudelleen nousuun, ei tämä enää johtanut merkittävään pääomantuontiin. Valuuttaindeksi kuitenkin vahvistui jälleen lähelle alarajansa. Korkojen annettiin määräytyä si-

ten, että valuuttakurssiin ei kohdistunut huomattavia paineita, joten Suomen Pankki ei myöskään joutunut merkittäviin interventioihin valuuttamarkkinoilla.

Valuuttavirran pysähtyttyä ei likviditeettiä enää loppuvuoden aikana sidottu sijoitustodistusten myynneillä. Syksyllä Suomen Pankki jopa osti merkittäviä määriä sijoitustodistuksia estääkseen korkojen nopean nousun. Siirtymisen myynneistä ostoihin johti siihen, että elokuusta lähtien Suomen Pankin saamiset sijoitustodistuksista ylittivät velat.

Kassavarantovelvoite korotettiin porrastetusti loka—joulukuun aikana 7.0 prosentista 7.8 prosenttiin. Siten velvoitteen korotuksiin käytettiin vuoden kuluessa lähes kokonaan se liikumavara, jonka voimassa ollut kassavarantopimus salli. Kassavarantotalletusten määrä Suomen Pankin taseessa oli vuoden lopussa noin 19 mrd. markkaa, mikä oli 8 mrd. markkaa enemmän kuin edellisvuoden lopussa. Lisäyksiä runsaat 6 mrd. markkaa aiheutui velvoitteen korotuksista ja loput kassavarantopohjan kasvusta.

Rahamarkkinavaikutuksiltaan kassavarantotalletusten kerääminen on sijoitustodistusten myyntiin rinnastettava, mutta Suomen Pankille sijoitustodistuskauppoja halvempi tapa kerätä markkinoilta likviditeettiä. Velvoitteen korotuksilla haluttiin samalla näkyvästi viestittää rahapolitiikan pyrkimyksistä. Sijoitustodistuskauppoihin verrattuna peruskorkosidonnaisista kassavarantotalletuksista aiheutuu pankeille sitä suurempi kustannus, mitä korkeampia markkinakorot ovat suhteessa peruskorkoon. Alkuvuodesta kassavarantotalletusten kustannusvaikutus kasvoi, kun velvoitetta korotettiin toistuvasti. Kesällä, kun peruskorkoa korotettiin ja sen jälkeen markkinakorot alentuivat, kustannusvaikutus supistui selvästi. Myöhemmin syksyllä se uudelleen kasvoi markkinakorkojen ja velvoiteprosentin nousun myötä.

Korkopolitiikan liikkumavaran lisäämiseksi valtioneuvosto laajensi marraskuussa pankkivaltuusmiesten esityksestä valuuttaindeksin vaihtelualuetta noin 1.5 prosenttiyksikköä; uusiksi vaihteluvälin rajoiksi päätettiin 100.5 ja 106.8, kun vanhat olivat 101.3 ja 106.0. Muutos antoi indeksille tilaa vahvistua jonkin verran lisää ja siten vähensi edelleen Suomen Pankin tarvetta ostaa valuuttaa loppuvuoden aikana.

Valuuttojen termiinimarkkinoille Suomen Pankki osallistui vuoden 1988 aikana suhteelli-

sen harvoin. Alkuvuodesta termiinikaupoilla sidottiin jonkin verran pankkien maksuvalmiutta, mutta tällöinkin uusia kauppoja tehtiin vähemmän kuin vanhoja eräntyi. Syyskuussa termiinimarkkinoiden kautta kerättiin ylimääräistä likviditeettiä idänkauppaan liittyvien luottojärjestelyjen yhteydessä.

Interventiot kotimaisilla rahamarkkinoilla tehtiin lähes yksinomaan Suomen Pankin ja keskuspankkirahoitukseen oikeutettujen pankkien sijoitustodistuksilla, ja valtaosin 3 kuukauden maturiteetissa. Lokakuussa päätettiin mahdollisuudesta käydä kauppa myös vuotta pitemmillä sijoitustodistuksilla sekä valtion velkasitoumuksilla ja verollisilla obligaatioilla.

Suomen Pankin hallinnolliset korot

Suomen Pankki korotti toukokuussa peruskorkoa 7 prosentista 8 prosenttiin. Korotuksella haluttiin erityisesti tukea kotitalouksien säästämisen edellytyksiä. Koska peruskorkosidonnaiset talletukset ovat pääasiallinen kotitalouksien rahoitussäästämisen muoto, vaikuttaa markkinakorkojen kehitys vain vähän niiden säästöistään saamaan tuottoon. Inflaation kiihdyttyä olisi mm. pankkisäästämisen reaalkorko alentunut ja tämä olisi saattanut edelleen lisätä yksityistä kulutusta. Reaalikoron lasku olisi myös merkinnyt tallettajien ja velallisten välisen tulonjaon muutosta.

Vaikka pankkien markkinaehtoisien otto- ja antolainauksen osuudet ovat viime vuosina kasvaneet huomattavasti, valtaosa koko lainaja talletuskannasta on yhä peruskorkosidonnaisia. Kun peruskoron korotus lisäsi pankkien keskimääräisiä varainhankintakustannuksia, se siirtyi osittain uusien luottojen korkoihin ja hillitsi myös sitä kautta kotimaista kysyntää.

Vaihtotaseen vajeen syveneminen osoitti selkeästi, että toukokuun peruskorkoratkaisu oli tarpeen. Suomen Pankin johtokunta ilmaisi kuitenkin myöhemmin syksyllä valmiutensa esittää pankkivaltuustolle peruskoron alentamista vuoden 1989 alusta tukeakseen hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen solmimaa vakautussuositusta. Koronalennuksen edellytykseksi asetettiin suosituksen toteutuminen olennaisilta osiltaan. Työmarkkinatilanteen selvityä marraskuussa pankkivaltuusto päätti johtokunnan esityksestä laskea peruskoron 7.5 prosenttiin vuoden 1989 alusta lähtien.

Yksittäisenä toimenpiteenä peruskoron alennus olisi ollut ristiriidassa talouden kehityksen

kanssa, sillä tarve kotimaisen kysynnän hillitsemiseen edellytti yhä korkeaa korkotasoa. Suomen Pankki piti vakautussuosituksen toteutumista kuitenkin tärkeänä ja halusi sitä osaltaan edesauttaa. Laajasti omaksuttu vakautussopimus hillitsi osaltaan kustannusten nousua, joten peruskorkoa saatettiin alentaa.

Peruskoron lisäksi Suomen Pankki päättää hallinnollisesti ne korot, joita se soveltaa vastaanottamiinsa pankkien päivätalletuksiin ja myöntämiinsä pankkien päivälouottoihin. Lokakuussa päivätalletuskorko alennettiin 7.5 prosentista 4 prosenttiin ja päivälouottokorko korotettiin 11 prosentista 13 prosenttiin. Pankki-kohtaisen päivälouottoikiintiön ylittävältä osalta perittävä sakkokorko pidettiin ennallaan 19 prosenttina. Päivälouotto- ja päivätalletuskoron entistä selvemällä eriyttämisellä pyrittiin tehostamaan pankkien välisten markkinoiden toimintaa. Suomen Pankin päiväkorokojen rahapoliittinen tehtävä on ratkaisevasti muuttunut, kun rahapolitiikkaa ohjataan markkina-

operaatioilla. Nyt ne toimivat ylä- ja alarajoina pankkien välisten markkinoiden yön yli -korolle, mutta eivät vaikuta muulla tavoin yleiseen markkinakorkotasoon.

Pääomanliikkeet

Pääomantuonti jatkui etenkin vuoden alkupuolella korkoeron ja jo aiemmin toteutuneen ulkomaisten luottojen vapautumisen vauhdittamana. Ensimmäisellä vuosipuoliskolla pääoman nettotuonti oli 13.4 mrd. markkaa, mikä ylitti noin 7 mrd. markalla vaihtotaseen alijäämän ja lisäsi vastaavalla määrällä valuuttavarantoa. Korkoeron supistuminen ja valuuttamääräisten notariaattiluottojen kieltäminen kesällä käänisivät pääomanliikkeet tuonnista vienniksi, ja tällöin tasaisesti kasvava vaihtotaseen vaje rahoitettiin valuuttavarannon supistumisen kautta. Koko vuoden pääomantuonti vastasi kuitenkin vaihtotaseen alijäämää (taulukko 2).

Taulukko 2. Vaihtotaseen rahoitus, milj. mk

	1987	1988 ¹				
		I	II	III	IV	I—IV
Kauppatase	1 666	983	— 736	— 2 330	2 283	200
A. VAIHTOTASE	— 8 500	— 3 000	— 3 721	— 4 727	— 1 152	— 12 600
B. PÄÄOMAN TUONTI	24 236	5 341	8 439	— 2 361	1 364	12 783
Rahoituslainat						
Pankkien välittämät	9 139	3 486	4 427	3 747	3 351	15 011
Yritykset suoraan	2 474	3 231	1 615	889	3 361	9 096
Ulkomaankaupan rahoitus						
Rahoituslainat	5 667	1 161	2 184	— 5 272	— 783	— 2 710
Toimitusluotot	659	— 1 249	993	871	— 415	200
Pankkien termiinikaterahoitus ..	11 387	1 868	16	1 930	633	4 447
Suorat sijoitukset, netto	— 3 355	— 933	— 2 695	— 1 573	— 1 810	— 7 011
Portfoliosijoitukset Suomeen ...	— 1 626	6	— 212	— 43	67	— 182
Portfoliosijoitukset						
Suomesta (—)	— 1 691	— 90	30	— 119	— 63	— 242
Valtion lainapääoma	2 287	— 857	1 179	— 1 571	— 433	— 1 682
Muut erät	— 705	— 1 282	902	— 1 220	— 2 544	— 4 144
A + B. VALUUTTAVARANNON MUUTOS	15 736	2 341	4 718	— 7 088	212	183
Vaihdeettava	17 817	1 295	4 662	— 6 337	897	517
Sidottu	— 2 081	1 046	56	— 751	— 685	— 334

¹ Arvio.

Valtaosa pääomantuonnista muodostui lainoista, joita yritykset ottivat joko pankkien kautta tai suoraan kansainvälisiltä markkinoilta. Valuuttaa tuli maahan edelleen myös termiinimarkkinoiden kautta. Pankkien termiinkaterahoitus jäi kuitenkin suhteellisen vähäiseksi, sillä vientiyritysten termiinit eivät enää kasvaneet. Ulkomaiset pankit sen sijaan hankkivat termiinimarkkinoiden kautta markkasaimisia yli 9 mrd. markkaa.

Tärkein pääoman viennin kanava olivat suorat sijoitukset ulkomaille, joissa kuvastui suomalaisten yritysten hakeutuminen kansainvälisille markkinoille. Myös valtio vei nettomääräisesti pääomaa kuolettaessaan aikaisempia lainojaan yli uuden lainanoton.

Pankkien luottokorot ja luotonanto

Kotimaista kysyntää ja luottoekspansiota ei kyetty kuluneen vuoden aikana hillitsemään rahapoliittisin keinoin siten kuin erityisesti vaihtotaseen vajeen syvenemisen vuoksi olisi ollut tarpeellista. Pankkien markkaluotonanto kasvoi peräti 31 %. Voimakas luottojen kasvu vaikutti osaltaan siihen, että asuntomarkkinat samoin kuin rakennustoiminta laajemminkin selvästi ylikuumenivat ja että yksityisen kuluksen määrä kasvoi edelleen 5 %.

Markkinakorot olivat suhteellisen korkealla tasolla suuren osan vuotta, ja niiden kehitystä myötäillen myös pankkien uusien markkaluottojen korot nousivat vuoden aikana. Se ei kuitenkaan riittänyt hillitsemään säännöstelyn purkautumisen myötä esiin tullutta luottojen kysyntää. Kiihtyneen inflaation vuoksi uusien luottojen korot kuitenkin laskivat suhteessa kuluttajahintojen nousuun vuoden aikana.

Rahoitusmarkkinat ja niiden sääntely

Rahoitusmarkkinoiden kehityksen pääpiirteet

Pääomamarkkinat vilkastuivat huomattavasti kuluneena vuonna. Nimenomaan osakemarkkinoiden kehitys oli ripeää. Markkinoilta hankitun riskipääoman määrä kasvoi selvästi, samoin osakkeiden markkamääräinen vaihto lisääntyi. Samanaikaisesti organisoidun osakekaupan piirissä olevien yhtiöiden lukumäärä lisääntyi merkittävästi: pörssilistalla noteeratujen yhtiöiden määrä nousi 54:stä 66:een ja OTC-yhtiöiden määrä 16:sta 47:ään. Joukkovelkakirjoilla hankittu rahoitus sen sijaan supistui vuonna 1988.

Rahamarkkinat eli lyhytaikaisten rahoitusvaateiden tukkumarkkinat laajenivat edelleen nopeasti 1988. Samalla markkinakelpoisten vaateiden osuus kasvoi selvästi, lähes 2/3:aan kaikista rahamarkkinavaateista. Pankkien sijoitustodistukset säilyttivät keskeisen asemansa rahamarkkinoilla. Huomionarvoista oli myös korkoterminisopimusten yleistymisen.

Pankkien varainhankinnassa markkinahintaisten, erityisesti ulkomaisten velkojen osuus kasvoi edelleen. Tämä merkitsi peruskorkosidonnaisuuden merkityksen supistumista varainhankinnassa, vaikka edelleenkin huomattava osa pankkien veloista, varsinkin markkatalletuksista, on peruskorkosidonnaista. Myös luotonannon rakenne muuttui. Markkinakorkoihin sidottujen luottojen osuus lisääntyi selvästi ja oli loppuvuodesta jo lähes kolmanneksen uusista markkaluotoista.

Kilpailu luottomarkkinoilla kiristyi vuoden 1988 mittaan. Tämä heijastui pankkien korkomarginaaliin, kun kasvaneita rahoituskustannuksia ei voitu täysimääräisesti siirtää luottokorkoihin. Talletuspankkien markkaluotonannon ja markkavarainhankinnan välisen eron kasvu pysähtyi. Tästä huolimatta pankkien kannattavuus säilyi hyvänä.

Uusi ilmiö rahoitusmarkkinoilla oli organisoidun optiokaupan alkaminen keväällä 1988. Monien vaiheiden jälkeen markkinoille syntyi kaksi markkinapaikkaa, joilla on käyty kaupaa ensi sijassa ns. indeksioptioilla eli osakeindeksiin kohdistuvilla optioilla.

Arvopaperimarkkinoiden kaupankäyntijärjestelmiä kehitettiin vuonna 1988 usealla taholla. Helsingin Arvopaperipörssi aloitti joukkovelkakirjojen automatisoidun kaupankäynnin keväällä ja siirtynee alkuvuodesta 1989 myös osakkeiden vastaavaan kauppaan. Suurimmat pankit perustivat arvopaperikaupan selvittely-yhtiön, jonka avulla on tarkoitus poistaa arvopaperien kuljettamisen tarve kaupankäynnin yhteydessä. Asia liittyy läheisesti paperittomaan arvopaperijärjestelmään siirtymiseen, jota koskevaa lainsäädäntöä niin ikään valmisteltiin. Myös rahamarkkinavaateiden kaupankäynnin ja selvittelyn tehostamismahdollisuuksia tutkittiin.

Valuutansäännöstelyn lieventäminen

Suomen Pankki on 1980-luvulla asteittain lieventänyt pääomanliikkeiden säännöstelyä. Säännöstelyn purkamisella on haluttu parantaa

suomalaisten yritysten kilpailuedellytyksiä, lisätä kilpailua ja tehokkuutta kotimaisilla rahoitusmarkkinoilla sekä poistaa säännöstelyn aiheuttamia vääristymiä. Muutosten asteittaisuudella on haluttu antaa kotimaisille rahoitusmarkkinoille aikaa sopeutua uusiin entistä kilpailullisempiin olosuhteisiin. Säännöstelyn purkaminen on lisäksi pyritty ajoittamaan niin, että se on tukenut kulloinkin hyväksi katsottua talouspolitiikan peruslinjaa. Säännöstelyn lievennykset ovat kohdistuneet ensi sijassa pääoman tuontiin.

Vuoden 1988 elokuun alussa Suomen Pankki helpotti pääoman vientiä. Yritysten suorat sijoitukset rahoituslaitosten sijoituksia lukuun ottamatta vapautettiin luvanvaraisuudesta. Tällä toimenpiteellä ei kuitenkaan ollut sanottavaa välitöntä vaikutusta, koska lupakäytäntö oli ollut verraten vapaa jo pitemmän aikaa.

Ns. portfoliosijoituksia julkisesti noteerattuihin ulkomaisiin arvopapereihin helpotettiin nostamalla tällaisten sijoitusten sallittu määrä 50 000 markasta 300 000 markkaan. Niin ikään ulkomaisten asuntojen ja kiinteistöjen hankkimista koskevaa rajaa väljennettiin.

Kesäkuussa 1988 Suomen Pankki täsmensi myös määräyksiään ulkomaisten luottojen välittämisestä. Uusien määräysten mukaan valuuttaluottoihin oikeutetut yritykset eivät saa välittää luottoja suoraan tai pankkien notariaattien kautta edelleen sellaisille talousyksiköille, jotka itse eivät ole oikeutettuja ulkomaisten luottojen ottamiseen.

OECD suoritti kuluneen vuoden aikana säännönmukaisen valuutansäännöstelyyn liittyvien varaumien ja poikkeaman tutkiminnan. Varaumat ovat Suomen tekemiä poikkeuksia OECD:n pääomanliikkeiden vapauttamissäännöstöön, jota Suomi on OECD:hen liittyessään sitoutunut noudattamaan. Myöhemmin, vuonna 1985, tehty tilapäinen poikkeama koskee markkamääräisten joukkovelkakirjojen myyntiä ulkomaille. Tutkiminnan yhteydessä Suomen toivottiin jatkavan pääomanliikkeiden säännöstelyn purkamista, mutta ei asetettu kyseenalaiseksi Suomen omaksumaa asteittaisen etenemisen linjaa.

Luottojen korkosidonnaisuudet

Vaikka Suomen Pankki lopetti vuonna 1986 pankkien ja vakuutuslaitosten luottokorkojen tasoon kohdistuneen ns. keskikorkosäännöstelyn, on Suomen Pankki sen jälkeenkin antanut

pankeille suosituksia siitä, millaisia korkosidonnaisuuksia luotoissa olisi hyvä käyttää. Ohjeilla on ensi sijassa pyritty turvaamaan luottosopimusten ja niiden tulkinnan kohtuullisuus asiakkaan näkökulmasta.

Suomen Pankki on kevästä 1987 alkaen laskenut rahamarkkinoiden korkotasoa kuvaavia keskimääräisiä korkoja, heliborkorkoja, pankkien 1—12 kuukauden sijoitustodistusnoteerausten perusteella. Vuoden 1988 alussa Suomen Pankki ryhtyi laskemaan ja julkaisemaan heliborkorkojen ohella myös niin sanottuja pitkäaikaisia viitekorkoja. Ne lasketaan kuukausikeskiarvoina pankkien antamista noteerauksista yhtäältä kolmen ja toisaalta viiden vuoden pituisille kiinteäkorkoisille kertakuutus-tyyppisille joukkovelkakirjalainoille.

Korko-ohjeissaan Suomen Pankki on korostanut kiinteäkorkoisuuden ja peruskorkosidonnaisuuden suotavuutta kotitalouksien pitkäaikaisissa, varsinkin asunnon hankintaan tarkoitetuissa luotoissa. Samoin pitkäaikaisia viitekorkoja voidaan käyttää kaikessa luotonannossa, myös asuntoluotoissa. Haluttaessa sitoa luotto lyhytaikaiseen markkinakorkoon, Suomen Pankki on pitänyt parhaina viitekorkoina heliborkorkoja. Suomen Pankki ei kuitenkaan pidä niitä sopivina asuntoluottojen viitekorkeiksi. Ohjeissa kiinnitettiin huomiota myös siihen, ettei luottokorkoja tulisi muuttaa suhteessa viitekorkoon rahoituslaitoksen yksipuolisella päätöksellä kuin selvästi todettavissa olevista erityisistä syistä. Pankeille korostettiin myös luottosopimusten aiempaa täsmällisemmän muotoilun tähdellisyyttä.

Riskien seuranta

Säännöstelyn lieventymisen sekä rahamarkkinoiden kehittymisen myötä pankit ovat voineet aiempaa vapaammin määrittää saamistensa ja velkojensa rakenteen. Samalla erityisesti korkojen vaihtelu on lisääntynyt. Tämä on lisännyt pankkitoimintaan liittyviä riskejä varsinkin, kun kilpailun kiristyminen on aiheuttanut painetta pankkien kannattavuuteen. Sen vuoksi pankkien riskien hallinta on noussut entistä keskeisemmäksi.

Keskuspankki on pyrkinyt parantamaan omaa pankkiriskiseurantaansa ja vaikuttamaan pankkeihin niin, että ne kiinnittäisivät aiempaa suurempaa huomiota omaan riskienhallintaansa. Suomen Pankin toiminta tällä alueella perustuu Suomen Pankin ohjesäännön velvoituk-

seen pitää "Suomen rahalaitos vakavalla ja turvallisella kannalla". Kun Suomen Pankin organisaatiota uudistettiin vuoden 1988 alusta lukien, keskitettiin pankkiriskien seuranta erityiselle tätä varten perustetulle riskienseurantaosastolle.

Suomen Pankki on jo pitkään seurannut pankkien valuuttariskejä ja asettanut rajoja pankkien ns. avoimelle valuuttapositioneille. Vuonna 1988 toteutettujen riskien seurannan ja hallinnan tehostamistoimien pääpaino on kohdistunut korko- ja maksuvalmiusriskien seurantaan. Niiden osalta Suomen Pankki käynnisti vuoden 1988 alkupuolella uudet seurantajärjestelmät. Uusien järjestelmien avulla keskuspankki saa aiempaa paremman kuvan siitä, millaisia riskipositiota eri pankeilla on. Suomen Pankki on myös entisestään tiivistänyt yhteistyötä pankkitarkastusviraston kanssa riskien seurantaan liittyvissä asioissa.

Talletuspankkilainsäädännön uudistus

Suomessa on valmisteltu jo usean vuoden ajan talletuspankkeja koskevien lakien uudistamista. Pankkitoimintakomitea jätti asiasta mietinnön vuonna 1986. Sen pohjalta valtiovarainministeriön asettama pankkilakityöryhmä laati yksityiskohtaiset uudistusesitykset sisältävän mietinnön, joka valmistui lokakuussa 1987. Vuoden 1988 alkupuolella ministeriö sai lausunnot mietinnöstä useilta eri tahoilta, mm. Suomen Pankilta. Tämän jälkeen valmistelua on jatkettu pyrkimyksenä saada lakiesitykset eduskunnan käsittelyyn alkuvuodesta 1989.

Uudistuksella on pyritty saattamaan lainsäädäntö muuttuneita rahoitusmarkkinoita vastaavaksi. Keskeiseksi tavoitteeksi on muodostunut pankkien vakavaraisuusvaatimusten tiukentaminen ja saattaminen riippuvaiseksi toiminnan arvioiduista riskeistä. Tämän ohella on pyritty yhtäläistämään pankkien kilpailuedellytyksiä, täsmentämään pankeille sallitun liiketoiminnan määrittelyä, karsimaan tarpeettomia lupamenettelyjä, parantamaan asiakkaansuojaa ja saattamaan Suomen lainsäädäntö aiempaa paremmin sopusointuun kansainvälisesti omaksuttujen periaatteiden kanssa.

Suomen Pankki piti lausunnossaan pankkilakityöryhmän esityksiä pääosin onnistuneina. Ongelmalliseksi Suomen Pankki katsoi kuitenkin mm. esityksen vakavaraisuusvaatimusten yhteensopimattomuuden kansainvälisten, lä-

hinnä Kansainvälisen järjestelypankin (BIS) piirissä valmistettujen suositusten kanssa. Kesällä 1988 keskeiset markkinatalousmaat pääsivät yhteisymmärrykseen vakavaraisuussuosituksista, jotka eräiltä osin poikkeavat Suomessa kaavailuista säännöksistä. Suomen Pankki pyrki osaltaan vaikuttamaan siihen, että talletuspankkilakiesitystä muutettaisiin mahdollisimman pitkälti niin, etteivät sen vakavaraisuussäännökset aiheuttaisi vaikeuksia suomalaisille pankeille kansainvälistyillä rahoitusmarkkinoilla. Tämän kysymyksen ratkaisu viivästytti lakipaketin valmistelua syksyllä 1988.

Rahoitusvaateiden verokohtelu

Pääomatulojen epäyhtenäinen verokohtelu on vaikuttanut monin tavoin Suomen rahoitusmarkkinoiden toimintaan. Pankkitalletusten verottomuus on tukenut rahoitusjärjestelmän pankkikeskeisyyttä ja siihen liittyen ollut omiaan mm. ylläpitämään moniin muihin maihin verrattuna laajaa ja siten kallista konttoriverkostoa. Yhdistyneenä korkomenojen verovähennysoikeuteen talletuskorkotulojen verottomuus on myös aiheuttanut veroarbitraasia. Lisäksi korkomenojen vähennysoikeus on ollut omiaan heikentämään rahapolitiikan vaikutusta kotitalouksien luotonkysyntään.

Näistä syistä Suomen Pankki on jo pitkään pitänyt korkotulojen ja -menojen verotuksen uudistamista toivottavana. Pankki on tukenut uudistusprosessia mm. lausunnoillaan sekä osallistumalla uudistusta valmistelevien komiteiden ja työryhmien työhön.

Talletusten ja obligaatioiden uusi heinäkuussa 1988 annettu ja vuoden 1989 alussa voimaan tullut verohuojennuslaki on askel toivottuun suuntaan. Talletusten verottomuus rajoittuu lähinnä puhtaisiin transaktioileihin ja toisaalta kahden vuoden pituisiin siirtokelvottomiin talletuksiin. Lisäksi verottomille tileille maksettu korko on rajoitettu verraten alhaiseksi. Laista myös poistuu tuotekehittelyä rajoittava vaatimus tiliehtojen yhtäläisyydestä pankkiryhmien välillä. Uudessa laissa verottomien talletusten suurin sallittu korko on kytketty suoraan Suomen Pankin peruskorkoon.

Osana laajempaa verouudistusta muutettiin pääomatulojen yleistä verottomuutta ja korkojen verovähennysoikeutta koskevat säännökset vuoden 1989 alusta lukien. Korkomenojen verovähennysmahdollisuuksia supistettiin ja

korko- ja muiden pääomatulojen verotusta yhdenmukaistettiin. Muutokset lieventävät ongelmia, joita verotus rahoitusmarkkinoiden toiminnalle aiheuttaa. Suomen Pankin käsityksen mukaan uudistusta olisi kuitenkin jatkettava. Erityisesti korkomenojen vieläkin tuntuva vähennysoikeutta olisi syytä edelleen rajoittaa ja korkotulojen verotuksessa olisi pyrittävä lähdeveron soveltamiseen.

Erääksi rahoitusmarkkinoiden instrumenttien kehitystä ohjaavaksi ja vääristäväksi teki jäksi on pitkään koettu velkakirjojen varsin epäyhtenäinen leimaverokohtelu. Leimaverotuksen uudistamista onkin tutkittu jo jonkin aikaa. Vuonna 1988 hanke sai uutta vauhtia, kun valtiovarainministeriö asetti toimikunnan valmistelemaan asiaa.

Muut lainsäädäntöhankkeet

Talletuspankkilainsäädännön ja talletusten verohuojennuslain ohella kuluneena vuonna oli vireillä useita muitakin rahoitusmarkkinoiden toimintaan merkittävästi vaikuttavia lainsäädäntöhankkeita. Ehkä tärkein niistä on arvopaperimarkkinalaki, johon läheisesti liittyy laki arvopaperinvälittäjistä eli pankkiiriliikelaki. Hallitus antoi eduskunnalle esitykset arvopaperimarkkinalaksi lokakuussa 1988 ja pankkiiriliikelaksi joulukuussa 1988.

Arvopaperimarkkinalaki täyttää ilmeisen aukon Suomen rahoitusmarkkinoita säätelevässä säännöstössä. Arvopaperimarkkinoiden kasvun myötä selvät pelisäännöt ja niitä osaltaan turvaava viranomaisvalvonta ovat tulleet aikaisempaa tärkeämmiksi. Markkinoiden itsensäätelyä ei enää ole voitu pitää riittävänä. Suomen Pankin käsityksen mukaan esitetty laki on hyvin tarpeellinen. Suomen Pankki olisi kuitenkin toivonut mm. lain soveltamisalan ja pörssin ulkopuolisia kauppoja koskevan tiedonantovelvollisuuden laajentamista esitetystä.

Kuluneena vuonna jatkuivat myös valmistelut paperittomaan järjestelmään eli ns. arvosuusjärjestelmään siirtymiseksi. Oikeusministeriössä oli aikaisemman työryhmämietinnön ja siitä annettujen lausuntojen perusteella valmisteltu esitys, jonka johdosta ministeriö järjesti vuoden lopulla eri osapuolten kuulemistilaisuuden. Suomen Pankki piti arvo-osuusjärjestelmään siirtymistä tärkeänä ja kiireellisenä tehtävänä ja ilmaisi valmiutensa osallistua jatkossakin aktiivisesti uuden järjestelmän valmisteluun.

Samoin kuin arvopaperikauppaa ei myöskään rahoitusyhtiöiden toimintaa ole lainsäädännöllä varsinaisesti säännelty. Rahoitusyhtiöiden toiminnan laajetessa tämä on ollut selvä ongelma erityisesti sijoittajien ja yhtiöiden asiakkaiden aseman turvaamisen näkökulmasta. Tämän vuoksi on pidetty tarpeellisenä säätää erillinen rahoitusyhtiölaki. Lakiesitys annettaneen eduskunnalle 1989 alkupuolella. Suomen Pankki katsoi lausunnossaan lakiesityksen pohjana olleesta mietinnöstä, että rahoitusyhtiön toimiala olisi mm. kilpailunedistämisyhtiön syytä määrittellä esitettyä laajemmin. Suomen Pankin mielestä rahoitusyhtiöille olisi mm. sallittava ns. suora luotonanto yleisölle.

Joulukuussa 1988 valtiovarainministeriö asetti Suomen Pankin aloitteesta työryhmän laatimaan ehdotusta kassavarantotalletuksia koskevaksi laiksi. Tämän valmistelutyön tavoitteena on saada aikaan kassavarantojärjestelmä, joka antaisi keskuspankille nykyistä paremmat mahdollisuudet vaikuttaa kassavarantojen keräämisellä rahoituslaitosten likviditeettiin ja edelleen luotonantotahallukkuuteen.

Vuonna 1988 valmisteltiin myös Suomen Pankin omistuksessa ja hallinnassa olevan Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahaston (Sitra) hallinnollisen aseman uudistamista. Eduskunnan pankkivaltuusmiesten asettama työryhmä esitti maaliskuussa, että säädettäisiin erityinen Sitraa koskeva laki. Sitraa muutettaisiin itsenäinen julkisoikeudellinen rahasto, eikä Suomen Pankki enää osallistuisi sen toimintaan. Rahaston ylintä päätösvaltaa käyttäisi pankkivaltuusmiehistä koostuva hallintoneuvosto. Suomen Pankki luovuttaisi uuden rahaston peruspääomaksi Sitran nykyisen peruspääoman 400 milj. markkaa. Pankkivaltuusmiehet pitivät työryhmän esitystä peruslinjoiltaan onnistuneena. Vuoden lopulla asian valmistelua jatkettiin valtiovarainministeriössä tarkoituksena saada asiasta aikaan hallituksen esitys eduskunnalle kevään 1989 kuluessa.

Suomen Pankin vuodelta 1925 peräisin olevan ohjesäännön uudistamista valmisteltiin valtiovarainministeriön asettamassa työryhmässä. Työryhmä sai mietintönsä valmiiksi maaliskuussa 1988. Toimeksiannon mukaisesti työryhmän laatimassa lakiluonnoksessa ei esitetä muutoksia Suomen Pankin asemaan suhteessa muihin valtioelimiin. Sen sijaan Suomen Pankin tehtävät määritellään uudella tavalla ja pankkivaltuuston ja johtokunnan työnjakoa

selkiytetään. Eduskunnan pankkivaltuusmiehet ja Suomen Pankin johtokunta pitivät lausunnoissaan työryhmän mietintöä varsin onnistuneena.

Muu viranomaistoiminta

Järjestelyt maksusopimusmaiden kanssa

Suomella oli vuonna 1988 käytössä clearingmaksujärjestelmä Bulgarian, Neuvostoliiton ja Saksan demokraattisen tasavallan kanssa. Selvitystilivaluuttana Bulgarian ja Saksan demokraattisen tasavallan kanssa oli Suomen marka ja Neuvostoliiton kanssa rupla.

Suomen ja Neuvostoliiton välisen clearing- eli selvitystilin saldo supistui vuoden 1988 aikana. Tähän vaikuttivat poikkeuksellisen suuret välitysöljykaupat sekä Suomen Vientiluotto Oy:n myöntämä puiteluotto Suomen Neuvostoliiton-viennin rahoittamiseksi. Selvitystilin Bulgarian kanssa pysyi edellisvuosien tapaan Suomelle ylijäämäisenä ja tili Saksan demokraattisen tasavallan kanssa alijäämäisenä.

Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan vaihteluiden ja selvitystilille muodostuneen pysyvälähtöisen Suomen saamisen ongelmien ratkaisemiseksi tehtiin työtä vuoden 1988 aikana. Syyskuussa allekirjoitettiin maiden hallitusten välinen pöytäkirja, jossa sovittiin merkittävistä muutoksista voimassa olevaan, vuosia 1986—1990 koskevaan tavaravaihto- ja maksusopimukseen. Maksusopimuksen muutosta valmistelleiden valtuuskuntien puheenjohtajina toimivat vuorollaan Suomen Pankin johtokunnan jäsen Pentti Uusivirta sekä osastopäällikkö Kari Holopainen.

Uudistetussa sopimuksessa ruplamääräisen selvitystilin luottoraja lasketaan nykyisestä 300 milj. ruplasta (2.1 mrd. markasta) 200 milj. ruplaan (1.4 mrd. markkaan) ja luottorajan ylitykset tullaan tasoittamaan neljännesvuosittain vapaasti vaihdettavilla valuutoilla. Uusi luottoraja on koroton 100 milj. ruplaan (0.7 mrd. markkaan) asti, jonka ylittävälle osalle velallinen maksaa eurovaluuttojen lyhytaikaiseen korkotasoon perustuvaa korkoa. Nämä muutokset tulevat voimaan vuoden 1990 alusta, jolloin tilin tulee kauppaa koskevien suunnitelmien mukaisesti olla tasapainossa.

Vuoden 1989 alusta selvitystilillä olevat varat suojataan ruplan ulkoisen arvon muutoksilta. Lisäksi uudistetussa sopimuksessa vahvistetaan edelleen mahdollisuus käyttää kaupallisissa sopimuksissa hinnoitteluvälittämällä markkaa tai

muita vapaasti vaihdettavia valuuttoja ruplan ohella. Tavaravaihto- ja maksusopimuksen muutoksen kanssa samanaikaisesti allekirjoitettiin maiden välinen pöytäkirja mahdollistaa myös luottojen käytön clearingkaupassa.

Vuoden 1989 tavaravaihtopöytäkirjan mukaan Suomen vienti Neuvostoliittoon tulee vähenemään, mikä johtuu Suomen selvitystilisäätämisen pienentämisestä. Vuoden 1988 lopussa maiden välisellä selvitystilillä oli Suomella 144 milj. ruplan (1.0 mrd. markan) suuruinen saaminen. Tilisaamiin kuuluu lisäksi vuonna 1986 kertyneestä ylijäämästä irroitettu 285 milj. ruplan (2.0 mrd. markan) erityistili. Eriytilin kuoletukset pienentävät vuosien 1989—1991 vientiä, sillä nämä kuoletukset on sovittu tapahtuviksi ensisijaisesti selvitystilin kautta. Tavaravaihtopöytäkirjassa pyrittiin vuoden 1989 viennin arvo määrittämään siten, että erityistilin ensimmäisen kuoletuserän jälkeen selvitystili on vuoden 1989 lopussa tasapainossa.

Valuuttavarannon hoito

Suomen Pankin vaihdettava varanto sijoitettiin aikaisempaan tapaan kultaan, erityisiin nosto-oikeuksiin, valuuttatalletuksiin sekä ulkomaisiin ensiluokkaisiin arvopapereihin. Valuuttatalletukset on hajautettu tärkeimpien teollisuusmaiden johtaviin pankkeihin. Pääosa talletuksista on varannon riittävän likvidiuden takaamiseksi verraten lyhytaikaisia. Kullan määrä säilyi kertomusvuoden aikana ennallaan runsaana 60 tonnina. Se on arvostettu Suomen Pankin taseessa 35 markaksi grammalta.

Vaihdettavan varannon pääerien markka-arvo ja jakauma olivat vuoden lopussa seuraavat:

	milj. mk	%
Kulta	2 128	7.5
Eriytiliset nosto-oikeudet	1 120	3.9
Varanto-osuus Kansainvälisessä valuuttarahastossa	940	3.3
Vaihdettavat valuutat, netto .	24 373	85.3
Yhteensä	28 561	100.0

Tärkeimmät sijoitusvaluutat olivat edelleen Yhdysvaltain dollari, Saksan marka, Japanin yen ja Ison-Britannian punta. Tärkeimpien valuuttojen suhteellisissa osuuksissa ei vuoden aikana tapahtunut merkittäviä muutoksia.

Eriytilisrahoitusjärjestelyt ja suhdannepoliittiset erityistalletukset

Eriytilisrahoitusjärjestelyt

Suomen Pankin erityisrahoitusjärjestelyjen (uusvientiluotot, kotimaisten toimitusten rahoitus ja lyhytaikaisten vientiluottojen rahoitus) yhteenlaskettu luottokanta pieneni edelleen kuluneen vuoden aikana ja oli vuoden lopussa 2.9 mrd. markkaa.

Eriytilisrahoitusjärjestelyt luotiin aikanaan rakkennepoliittisina toimenpiteinä helpottamaan säännöstelytalouden olosuhteissa yritysten pääoman hankintaa. Rahoitusmarkkinoiden kehittymisen ja rahoituksen saatavuuden olennaisen parantumisen myötä järjestelyt ovat kuitenkin 1980-luvulla menettäneet alkuperäisen merkityksensä. Tästä syystä Suomen Pankki teki vuonna 1988 lopulliset päätökset erityisrahoitusjärjestelyjen lakkauttamisesta. Vuoden 1988 jälkeen ei enää myönnetä uusia luottoja näiden järjestelyjen puitteissa. Jo edellisen vuoden lopulla Suomen Pankki oli tehnyt päätöksen lopettaa viennin rahoituksen — sekä lyhytaikaisten vientiluottojen että uusvientiluottojen myöntämisen — vuoden 1989 alusta. Lokaussa päätettiin luopua myös kotimaisten toimitusten rahoittamisesta uusilla KTR-luotoilla niin ikään vuoden 1989 alusta.

Uusia KTR-luottojen varauksia tehtiin vuoden aikana vain 0.3 mrd. markan arvosta ja varauksia oli vuoden lopussa voimassa 0.6 mrd. markkaa. KTR-luottojen kanta aleni vuoden aikana 0.2 mrd. markkaa 6.0 mrd. markkaan. Tästä Suomen Pankin osuus oli 2.4 mrd. markkaa.

Uusvientiluottojen kanta väheni yli 80 % 0.1 mrd. markkaan, kun taas lyhytaikaisten vientiluottojen kanta pysyi ennallaan 0.4 mrd. markkana.

Tilapäisenä erityisrahoitusjärjestelynä Suomen Pankki päätti vuoden 1988 alussa myöntää pankeille satovahinkolainojen jälleerahoituslainoja, jotka saivat olla enintään 80 % pankkien myöntämien satovahinkolainojen määräästä. Lainoja nostettiin kevään kuluessa 1.2 mrd. markan arvosta. Niiden koroksi määrättiin peruskorko lisättyinä yhdellä prosenttiyksiköllä ja erääntymisajankohdaksi maaliskuu 1989. Tammikuussa 1989 Suomen Pankki pidensi laina-aikoja siten, että puolet kunkin lainan määrästä erääntyy vasta syksyllä 1989.

Suomen Pankki on vuodesta 1982 osallistunut Kehitysaluerahasto Oy:n (Kera) rahoituk-

seen. Tällä erityisrahoitusjärjestelyihin rinnastettavalla toiminnalla Suomen Pankki on huolehtinut noin neljänneksestä sen ulkoisesta rahoituksesta. Vuonna 1988 Suomen Pankki merkitsi Keran 120 milj. markan suuruisen luottodebentuurilainan. Osana pyrkimystä keskittyä pelkästään varsinaisiin keskuspankkitehtäviin Suomen Pankki päätti huhtikuussa 1988, että se luopuu Keran rahoittamisesta vuoden 1991 alusta lukien. Vuosina 1989 ja 1990 luottoja myönnetään enintään ns. Keran rahoitusryhmä 1986:n esittämät 146 ja 155 milj. markkaa.

Suhdannepoliittiset erityistalletukset

Osana laajaa suhdannepoliittista toimenpidekokonaisuutta valtioneuvosto päätti tammikuussa jatkaa ennen vuotta 1985 tehtyjen investointivarausten käyttöajanjaksoa vuoden 1990 loppuun. Lisäksi valtioneuvosto vapautti elokuun alusta lähtien turkistarhaajien investointivaraukset, jotka oli tehty 1.1.1985 — 1.12.1987 päättyneiltä tilikausilta.

Suhdannepoliittiseksi välineeksi luodun investointivarauskäytön (investointivarauskäytön) puitteissa hallitus pyrkii vaikuttamaan siihen, että yritykset siirtävät vapaaehtoisesti investointejaan korkeasuhdanteesta hitaamman kasvun kauteen. Järjestelmä sallii yritysten muodostaa tilinpäätöksessään verotuksessa vähennyskelpoisen varauksen, mutta velvoittaa ne toisaalta tekemään Suomen Pankkiin puolta varauksen määrää vastaavan talletuksen. Yritys saa nostaa talletuksen käyttäessään varasta investointeihinsa valtioneuvoston määräämänä käyttöajankohtana.

Investointitalletuksia oli Suomen Pankissa vuoden 1988 lopussa yhteensä 6.4 mrd. markkaa, mikä oli kolmanneksen enemmän kuin vuotta aikaisemmin.

Hallituksen antamassa esityksessä uudeksi investointivarauskäytön investointivarausten muodostaminen sallitaan myös ammatinharjoittajille. Toteutuessaan laki lisää huomattavasti yksittäisten talletusten lukumäärää Suomen Pankissa. Lakiesityksestä antamassaan lausunnossa Suomen Pankki esitti, että talletusten osalta siirryttäisiin muissa suhdannepoliittisissa järjestelmissä noudatettuun menettelyyn, jossa valtion viranomaiset suorittavat talletusten keruun ja palauttamisen sekä tallettavat kokonaismäärää vastaavan summan Suomen Pankkiin.

Valtioneuvosto päätti tammikuussa, että suhdannetalletuksia, joita voidaan valtioneuvoston päätöksellä kerätä liiketoimintaa harjoittavilta verovelvollisilta suhdannevaihtelujen tasaamiseksi (suhdannetalletuslaki 53/77) kannetaan neljässä erässä vuoden ajalta 1.4.1988 alkaen. Kunnallisverotukseen perustuvan talletuksen määrä on 10 penniä veroäyryltä paitsi pääkaupunkiseudulla, jossa talletuksen määräksi päätettiin 25 penniä veroäyryltä. Eräillä kehitysalueilla talletusta ei peritä lainkaan. Suhdannetalletuksia kertyi vuoden loppuun mennessä Suomen Pankkiin valtion tilille yhteensä noin miljardi markkaa.

Syyskuussa valtioneuvosto päätti selluloosasta suoritettavista vientitalletuksista. Vientitalletuslain (578/79) nojalla valtioneuvosto voi suhdannekehityksen tasoittamiseksi määrätä suoritettavaksi vientitalletuksia silloin, kun vientihinnat ovat nousseet niin, että siitä aiheutuva vientitulojen lisäys ilmeisesti häiritäisi talouselämän vakaata kehitystä. Talletukseksi määrättiin 4.5 % tuotteen vientihinnasta. Talletuksia kerätään yhden vuoden ajan 23.9.1988 alkaen. Vuoden loppuun mennessä talletuksia oli kertynyt Suomen Pankkiin valtion tilille 20 milj. markkaa.

Joukkovelkakirjat

Laki obligaatio- ja debentuurilainoista sekä muista joukkovelkakirjalainoista (553/69) määrää Suomen Pankin pitämään rekisteriä kaikista kotimaassa liikkeeseen lasketuista sekä suomalaisten lainanottajien ulkomailla emittoimista lainoista. Rekisterinpitäjän ominaisuudessa Suomen Pankki julkaisee lainakohtaisia tietoja joukkovelkakirjalainoista vuosittain Suomen joukkovelkakirjalainat -julkaisussa sekä kuukausittaisessa raha- ja valuuttamarkkinatiedotteessa.

Joukkovelkakirjainstrumentin luonteeseen vaikutti merkittävästi rekisteriviranomaisena toimivan Suomen Pankin velkakirjan maturiteettia koskeva uusi tulkinta. Aiemmasta poiketen Suomen Pankki alkoi toukokuussa 1988 hyväksyä rekisteröitäväksi myös alle 5 vuoden pituisia joukkovelkakirjalainoja. Joukkovelkakirjalain uudistamista valmisteltiin valtiovarainministeriön asettamassa työryhmässä.

Kotimaassa liikkeeseen laskettujen joukkovelkakirjalainojen määrä väheni neljänneksellä edellisestä vuodesta ja oli yhteensä noin 19 mrd. markkaa. Vähennys kohdistui tasaisesti

kaikkiin eri lainanottajaryhmiin. Eri joukkovelkakirjatyypeistä vain debentuurien emissiot kasvoivat. Debentuurilainat, joita laskettiin liikkeeseen kaksinkertainen määrä edellisvuotiseen verrattuna, olivat lähes kaikki pankkien emittoimia vastuudebentuurilainoja. Kotimaassa liikkeeseen laskettujen joukkovelkakirjalainojen yhteenlaskettu lainakanta oli syyskuun 1988 lopussa noin 90 mrd. markkaa.

Markkamääräisten joukkovelkakirjojen myyntikielto ulkomaille oli edelleen voimassa. Suomen Pankki antoi kuitenkin liikkeeseenlaskuluvan kuudelle lainalle, yhteismäärältään lähes 2 mrd. markkaa. Liikkeeseen laskijat olivat Maailmanpankki, sen tytäryhtiö International Finance Corporation ja Pohjoismaiden Investointipankki; lainat oli suunnattu pääosin ulkomaisille sijoittajille.

Suomalaiset lainanottajat laskivat vuoden aikana ulkomailla liikkeeseen valuuttamääräisiä joukkovelkakirjalainoja 23 mrd. markan arvosta eli lähes 50 % enemmän kuin kahtena edellisena vuonna. Rahoituslaitosten osuus uusien lainojen kokonaismäärästä oli selvästi suurin. Yritysten joukkovelkakirjaemissiot kasvoivat, mutta valtio sen sijaan vähensi ulkomaista lainanottoaan. Ulkomailla liikkeeseenlaskettujen joukkovelkakirjalainojen lainakanta oli vuoden lopussa n. 69 mrd. markkaa.

Maksuvälinehuolto

Vuosien 1987—1988 aikana kehitetyt uudet rahahuoltojärjestelmät otettiin käyttöön lokakuussa. Alueellisen järjestelmän keskeinen piiri on rahalaitosten Suomen Pankissa olevien shekkitilien hyväksikäyttö, kun rahahuolto aiemmin perustui rahalaitosten Postipankissa oleviin siirtotileihin. Näin maan alueellinen rahahuolto muuttui entistä selvemmin Suomen Pankki -keskeiseksi. Tähän vaikuttivat Postipankin muuttaminen osakeyhtiöksi — ja siten entistä selvemmin muiden pankkien kilpailijaksi — sekä suunnitelma muuttaa posti- ja telelaitos lähitulevaisuudessa itsenäiseksi kuljetuksesta ja jakelusta vastaavaksi valtion liikelaitokseksi.

Rahahuoltojärjestelmän uudistuksen pohjana olivat alueellista ja paikallista rahahuoltoon koskevat sopimukset Suomen Pankin ja rahalaitosten sekä posti- ja telehallituksen välillä. Paikallispankkeja koskevat sopimukset tehtiin niiden keskusrahallaitosten kanssa.

Pankit ilmoittivat noin 2 300 konttoriaan alueellisen rahahuollon piiriin. Postipankin yksikköinä toimivia postikonttoreita tuli järjestelmään noin 950.

Uusi paikallinen rahahuoltojärjestelmä keskittää rahalaitosten asioiden Suomen Pankin haarakonttorien sijaintipaikkakunnilla vain rahalaitosten määrättyille paikallisille konttoreille.

Rahalaitokset ovat voineet vuoden 1980 loppuun lähtien rahoittaa käteiskassoina pitämässä varat korottomilla käteisvaraluotoilla Suomen Pankista. Käteisvaraluottojen järjestelmään tehtiin vuoden aikana kaksi muutosta. Elokuun alusta otettiin käyttöön ns. omavastuuosuus, joka laskee myönnetyn luoton määrää noin neljänneksen. Suomen Pankki määrittää kunkin pankin omavastuuosuuden, jonka ylittävältä osalta käteisvaraluottoa voi käyttää. Toinen muutos on uuden rahahuoltojärjestelmän yhteydessä käyttöön otettu mahdollisuus lukea käteisvaraluottoon myös Suomen Pankin ja rahalaitosten välillä matkalla olevien käteis-

varojen määrä. Tämän muutoksen aiheuttama lisäys luoton määrään oli vähäinen. Käteisvaraluotto kasvoi kertomusvuoden aikana noin 16 % ja oli vuoden lopussa runsaat 2.5 mrd. markkaa.

Vuonna 1986 alkanut uuden setelisarjan käyttöönotto jatkui vuoden aikana. Vuoden lopussa noin 90 % liikkeessä olevasta setelistöstä oli vaihtunut uusiin malleihin. Kymmenen markan setelin laatutasossa esiintyi ongelmia.

Erilaisten maksukorttien määrä kasvoi edelleen korvaten lähinnä shekkejä. Korttien lukumäärä vuoden lopussa oli lähes 5 milj. kappaletta eli yli viisinkertainen vuoteen 1982 verrattuna, mistä lähtien niiden määrästä on luotettava tietoa. Liikkeessä olevan käteisen rahan määrä kasvoi suhteessa bruttokansantuotteen, minkä arvioidaan pääosin johtuneen lisääntyneestä käteisrahan tarpeesta automaattikäytössä. Yleisön hallussa olevan käteisrahan suhteellisen määrän aleneminen on parina viime vuonna pysähtynyt.